

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ЕКСПОРТУ ТА ІМПОРТУ
В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ****LEGAL REGULATION OF IMPORT AND EXPORT TO THE EUROPEAN UNION**

Тарасевич Ю.Д.,

*студент кафедри міжнародного публічного права
факультету міжнародної торгівлі та права**Київського національного торговельно-економічного університету*

Стаття присвячена аналізу загальних засад обмеження експортно-імпортних операцій між Європейським Союзом і третіми державами. Особливу увагу приділено системі нетарифних засобів регулювання як форми обмеження експорту та імпорту.

Ключові слова: міжнародна торгівля, експорт, імпорт, експортно-імпортні обмеження, нетарифні засоби регулювання.

Статья посвящена анализу общих принципов ограничения экспортно-импортных операций между Европейским Союзом и третьими государствами. Отдельное внимание уделено системе нетарифных средств регулирования как в форме ограничения экспорта и импорта.

Ключевые слова: международная торговля, экспорт, импорт, экспортно-импортные ограничения, нетарифные средства регулирования.

The article is devoted to the analysis of the general principles of restriction of export-import operations between the European Union and third states. Special attention is paid to the system of non-tariff means of regulation in the form of export and import restrictions.

Key words: international trade, export, import, export-import restrictions, non-tariff means of regulation.

Постановка проблеми. На сьогодні Європейський Союз – найбільший високорозвинений митний союз у світовій історії. Сучасна тенденція до спрощення і гармонізації митних процедур, що неминуче супроводжують митну взаємодію держав у сфері торгівлі, обміну послугами, інформацією, телекомунікаційними та нанотехнологічними компонентами науково-технічного прогресу, все активніше впливає на національну митну політику, веде до спрощення процедур міжнародної торгівлі і безпосередньо процедур митного оформлення, змінює підхід до розробки міжнародних митних стандартів, а також посилює зближення національних митних систем.

Питання регулювання експорту та імпорту в ЄС, зокрема стосовно обмежувальних механізмів, набуло для України актуальності у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію. Так, з 1 січня 2016 р. умови торгівлі між Україною та ЄС регламентуються положеннями розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. У період із 1 січня 2016 р. по 31 серпня 2017 р. Угода діяла в режимі тимчасового застосування, а з 1 вересня 2017 р. вона набула чинності повністю [1].

Проблематику системи експортно-імпортних обмежень у ЄС, а також особливості торгової взаємодії України та ЄС досліджували такі науковці, як М. Адамів [2], І. Дюмулен [3], О. Мельник [2], Т. Мельник [4], К. Пугачевська [4], Н. Щербатюк [5] та інші.

Мета дослідження полягає у визначенні загальних принципів і механізмів експортно-імпортних операцій у Європейському Союзі.

Основні результати дослідження. До основних правових актів ЄС, які визначають правила імпорту в ЄС, належать:

1) Регламент 260/2009 про спільні правила для імпорту (скасував Регламент 3285/94);

2) Регламент 517/94 про спільні правила для імпорту текстильної продукції з деяких третіх країн, який не регулюється двосторонніми угодами, протоколами чи іншими домовленостями або іншими специфічними правилами імпорту Співтовариства;

3) Регламент 625/209 про спільні правила імпорту з деяких третіх країн (скасував Регламент 519/94);

4) Регламент 3030/93 про спільні правила імпорту деяких видів текстильної продукції із третіх країн.

При цьому окремі процедури експортно-імпортних операцій можуть визначатися міжнародними договорами ЄС із третіми країнами.

Товари із третіх країн, наявні у вільному обігу на території Європейського Союзу, повністю асимілюють із товарами, що походять із держав-членів. Інакше кажучи, принцип вільного переміщення товарів однаково поширюється на кожну із зазначених категорій товарів. Винятки із правила асиміляції, які формально існують нині, втратили своє практичне значення і фактично не діють.

Держави-члени зобов'язані відстежувати й усувати будь-які порушення принципу вільного переміщення товарів із боку приватних осіб. У разі бездіяльності в цьому питанні торгові бар'єри, що виникли у зв'язку з діями і заходами приватних осіб, ставляться у провину державі-члену. Водночас в окремих випадках суб'єктами правопорушення, вираженого у створенні торгового бар'єра, можуть бути визнані приватні особи, які мають право регулювати економічну діяльність шляхом встановлення обов'язкових правил для необмеженого кола осіб (наприклад, спілки чи асоціації фірм-виробників, спортивні, профспілкові та інші організації).

Принцип вільного переміщення товарів має пряму дію. Для його реалізації не вимагається якого-небудь додаткового втручання з боку держав-членів або інститутів Європейського Союзу. Цей принцип встановлює право суб'єкта господарювання вільно здійснювати торговельну діяльність на території ЄС. Для захисту цього права суб'єкт господарювання може звернутися у відповідний національний суд.

Принцип вільного переміщення товарів є обов'язковим і конкретним. Будь-які кількісні обмеження, що ведуть до повної або часткової заборони імпорту, експорту або транзиту, а також будь-які заходи, які прямо або побічно, реально або потенційно перешкоджають торгівлі, визнаються несумісними із загальним ринком Європейського Союзу.

Свобода переміщення товарів, заснована на скасуванні невинуватених торгових бар'єрів, є фундаментальним принципом права Європейського Союзу. Протиправність торгового обмеження не залежить від ступеня його впливу на загальний ринок. Будь-яке невинуватене, навіть незначне (наприклад, на території дії або об'єкта регулювання), обмеження вважається неприйнятним для торговельного обороту Європейського Союзу та підлягає скасуванню.

Порушення принципу вільного переміщення товарів може мати очевидний характер, однак переважно держави-члени використовують приховані форми обмеження

торгівлі. З одного боку, держави-члени встановлюють єдиний правовий режим для всіх категорій товарів, а з іншого – правовий режим, що більше відповідає особливостям виробництва і торгівлі національними товарами або товарами, призначеними для внутрішнього ринку, ніж імпортованими або експортованими товарами. Заходи, що вживаються державами-членами, несумісні з єдиним ринком Європейського Союзу, якщо вони встановлюють обов'язкові вимоги щодо невід'ємних характеристик товарів (наприклад, позначення, форма, розмір, вага, структура, маркування, упаковка і так далі).

Право Європейського Союзу допускає окремі винятки із принципу вільного переміщення товарів. Перелік обставин, що виправдовують торгові обмеження, встановлений у ст. 30 Римського договору. Згаданий перелік не є вичерпним. Суд ЄС має право визнати виправданим торгові обмеження, якщо в основі його прийняття лежатиме суспільний інтерес, що переважає над вільним переміщенням товарів. Торговельні обмеження може бути визнано прийнятним остільки, оскільки це необхідно, виходячи з обов'язкових вимог, що стосуються ефективності фінансового контролю, захисту прав споживачів, попередження недобросовісної конкуренції, захисту навколишнього середовища, поліпшення умов праці, підтримання різноманітності преси, збереження фінансової стабільності системи соціального забезпечення і так далі.

Обмежувальний вплив на торговельний оборот Європейського Союзу визнається виправданим лише тоді, коли він відповідає суспільно корисному інтересу, для досягнення якого це обмеження введено. З погляду права Європейського Союзу, неприпустимо використовувати критерії виправдання для обґрунтування торгового обмеження, справжні цілі якого спрямовані на досягнення протиправного ефекту.

Незважаючи на те, що ринок ЄС є одним із найбільших вільних ринків, у ньому існують механізми обмеження торгівлі із країнами, які не є членами інтеграційного об'єднання. Специфічні торгові режими із третіми країнами, незважаючи на деякі відмінності, мають низку загальних особливостей.

Інструменти захисту торгівлі, що використовуються в ЄС, розроблені на основі принципів Світової організації торгівлі (далі – СОТ). Ці інструменти забезпечують функціонування вільного ринку і відкритої конкуренції між національними виробниками країн-членів Союзу і виробниками із третіх країн, що не входять до ЄС.

Завдяки ефективному вживанню заходів щодо захисту торгівлі вдалося значно знизити кількість імпортованих товарів, до яких застосовувалися антидемпінгові норми. На сьогодні їх кількість не перевищує 0,5% від загального обсягу зовнішнього імпорту.

Бар'єри у міжнародній торгівлі можемо умовно поділити на дві самостійні та відокремлені за характером впливу на торговельні потоки групи. Перша – це природні бар'єри, зокрема географічна відстань між країнами, інфраструктура транспортування вантажів тощо. З посиленням процесів глобалізації, охопленням ними все більшої кількості країн, розвитком сучасних комунікацій відбувається скорочення «відстаней» та уніфікація природних умов розвитку, що призводить до зменшення впливу цієї групи нетарифних бар'єрів на обсяги товаропотоків. Друга група бар'єрів включає різні інструменти зовнішньоекономічної політики, що створюються урядами країн та безпосередньо впливають на рівень ввезення і вивезення товарів. До цієї категорії належать усі використовувані заходи тарифного і нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі. Якщо 20 років тому середній рівень мит у світі сягав 50–70% від вартості товару, то останніми роками він зменшився до 10–20% у країнах, що розвиваються, а у розвинених державах – до 3–5%. Таким чином, розвиток економіки і поширення уявлень про ефективність світової

торгівлі без торговельних бар'єрів веде до поступового зниження впливу і цієї групи бар'єрів [4, с. 15].

І. Дюмулен виокремлює такі види бар'єрів у світовій практиці:

- нетарифні обмеження, спеціально створені для регулювання зовнішньої торгівлі (заборони, квотування, ліцензування, добровільне обмеження експорту та інші);
- нетарифні обмеження, що виникають у результаті проведення технічної політики, здійснення фінансових та адміністративних заходів тощо;
- нетарифні збори, фінансові заходи, додаткові митні збори, антидемпінгові та компенсаційні мита, прикордонне оподаткування;
- обмежувальна практика владних органів;
- субсидії та інші дотації, протекціоністська система розподілу державних замовлень, політика регіонального розвитку з наданням пільг регіонам та інші;
- митні процедури та формальності, якщо вони є додатковим бар'єром у торгівлі (митна оцінка, система митної класифікації у разі їх вільного застосування);
- технічні бар'єри: санітарно-ветеринарні норми та стандарти, промислові стандарти та вимоги безпеки, вимоги до упаковки та маркування, торгового знака, якщо вони дискримінують іноземні товари або створюють перешкоди у торгівлі [3, с. 149–150].

Регулювання імпорту товарів із третіх держав переведено з національного рівня на комунітарний і здійснюється за рахунок тарифних і нетарифних заходів, особливо важливими серед яких є нетарифні заходи. До таких належать: квотування; заходи, що регулюють відхилення товаропотоків; антидемпінгові і компенсаційні заходи; стандартизація та заходи, що захищають ринок ЄС від неліцензійної та піратської продукції. Вживання всіх перерахованих вище заходів має здійснюватися у відповідності із правовими нормами, розробленими в рамках СОТ.

1994 і 2004 роки стали новими етапами розвитку митного права ЄС. Утворення СОТ привело до необхідності змінити ряд правових механізмів регулювання імпорту товарів (наприклад, Європейське Співтовариство поступово починає укладати угоди про взаємне визнання стандартів і результатів сертифікаційного тестування на території третіх держав).

Застосування нетарифних заходів звичайно обмежено чинними нормами і правилами торговельних організацій. Однак існують так звані заходи «сірої зони», тобто неклаксіфіковані нетарифні заходи, які формально не належать до сфери регулювання СОТ. Їх використання завдає шкоди національним товаровиробникам, при цьому їх важко виявити та ідентифікувати. Таким чином, під нетарифними заходами розуміють сукупність засобів зовнішньої політики, які реалізуються здебільшого у рамках адміністративного управління, виконуючи роль регуляторів зовнішньоторговельного обороту [4, с. 18]. Нетарифний метод розглядається як сукупність інструментів регулювання суспільних відносин, що виникають у галузі митної справи (тобто митних правовідносин), причому предмети таких правовідносин охоплюються поняттям «товар». Відносини, що виникають у процесі застосування до товарів заходів нетарифного регулювання, завжди є імперативними, оскільки нетарифні бар'єри дозволяють державі здійснювати безпосереднє втручання у процес міжнародної торгівлі і диктувати в односторонньому порядку умови, що підлягають дотриманню її учасниками.

Особливе значення у правовій регламентації застосування нетарифних обмежень, уніфікації їх застосування належить Генеральній угоді з тарифів і торгівлі (далі – ГАТТ), перетвореній на СОТ. Класифікаційна схема, розроблена Секретаріатом ГАТТ на початку 70-х рр., сьогодні нараховує понад 800 конкретних видів нетарифних заходів, об'єднаних у п'ять основних категорій:

1) обмеження, викликані участю держави у зовнішньоторговельних операціях (субсидії та дотації експор-

терам або імпортозамінним галузям, система розміщення державних замовлень тощо);

2) митні та інші адміністративні формальності (ускладнена процедура митного оформлення, а також методи оцінки митної вартості та країни походження товару);

3) технічні бар'єри в торгівлі (стандарти та вимоги, пов'язані з екологічними, санітарними, ветеринарними нормами, упаковкою та маркуванням товару, правила і порядок сертифікації продукції);

4) кількісні і схожі на них адміністративні заходи (імпортні квоти, експортні обмеження, ліцензування, добровільні обмеження експорту, заборони, а також валютні обмеження);

5) обмеження економічного характеру (податки, збори, імпортні депозити, антидемпінгові і компенсаційні мита).

За характером дії нетарифні обмеження можливо поділити на прямі та приховані. Перші зазвичай регулюються торговими договорами і міжнародними угодами. Вони регламентовані нормами національних законодавств, розробленими відповідно до міжнародних правил, мають загальнодоступний характер (оскільки публікуються в офіційних виданнях) та відповідний механізм застосування, тому характеризуються «прозорістю». Під цю категорію підпадають такі заходи, як ембарго, квотування і контингентування, прикордонні збори, митні формальності та інші обмеження. До другої групи належать заходи, зазвичай формально спрямовані не на обмеження торгівлі, а на досягнення певних економічних та соціальних завдань. Проте ці заходи опосередковано можуть впливати на доступ іноземних товарів на національний ринок або споживання цих товарів у країні. Це внутрішні економічні заходи, що впливають на ціни товарів (податки, акцизні збори, процентні ставки кредитів, субсидії національним виробникам тощо), а також заходи адміністративного характеру (технічні стандарти та норми, вимоги до пакування, маркування, інформації про продукт та його походження та інші) [5, с. 113].

Система нетарифного регулювання Європейського Союзу відображає прагнення європейських країн забезпечити конкурентоспроможність і подальше зміцнення позицій своїх компаній на світовій арені, економічну і продовольчу безпеку Союзу, а також захистити європейські компанії у так званих «чутливих» секторах економіки, які мають велике значення і, незважаючи на свою економічну неефективність, пильно контролюються державами [4, с. 18].

Адміністрування квот Європейського Союзу здійснюється за принципом «first come – first served» та через систему імпортних ліцензій, а підставою для отримання торговельних преференцій є наявність преференційного сертифіката походження товару форми EUR.1, що видається Торгово-промисловою палатою України та її територіальними підрозділами [6].

У контексті експортно-імпортних взаємовідносин України та ЄС, зокрема в частині квотування, окремі дослідники визначають такі проблеми:

1) відсутність у виробників деяких видів товарів дозволів на постачання цих товарів до країн Євросоюзу;

2) неефективна цінова політика;

3) невідповідність деяких видів українських товарів вимогам європейських стандартів;

4) низький рівень конкурентоспроможності українських виробників, який, як зазначають О. Мельник та М. Адамів, пояснюється такими причинами: непомірно високий рівень зносу основних виробничих фондів, відсутність прогресивних технологій виробництва та висококваліфікованих працівників, нераціональне використання виробничих потужностей, низький рівень розвитку систем менеджменту, нестійке фінансове становище тощо;

5) відсутність налагоджених зв'язків для збуту;

6) недостатня кількість квот для деяких галузей [2, с. 100].

При цьому очевидно, що більшість із зазначених проблем пов'язані не із закритістю ринку ЄС, а із проблемами відповідності товарів України нормативам та стандартам міжнародних ринків. А за тими групами товарів, якість яких відповідає вказаним стандартам, обсяги квот є недостатніми.

Висновки. Система загального ринку, заснована на принципі вільного переміщення товарів, є однією з найбільш прогресивних форм міжнародного економічного співробітництва. Водночас вона не позбавлена суперечностей і недоліків. На сьогоднішній основним механізмом експортно-імпортного регулювання є система нетарифних засобів. Для вдосконалення механізму вільного переміщення товарів необхідно врегулювати питання, пов'язані з дією принципу вільного переміщення товарів стосовно приватних осіб, забезпечити однаковість у питанні вживання заходів непрямого впливу на імпорт і експорт, розв'язати проблему співвідношення реабілітаційних обставин, встановлених ст. 30 Римського договору, і «обов'язкових вимог», вироблених у практиці Суду ЄС, а також усунути деякі інші прогалини у правовому регулюванні вільного переміщення товарів у Європейському Союзі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. FAQ із питань функціонування вільної торгівлі між Україною та ЄС / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=b142801e-b932-4207-aea9-df3728dad379&title=FAQZPitanFunktsionuvanniaVilnoiTorgivliMizhUkrainoiuTas>.
2. Мельник О., Адамів М. Проблеми квотування експортних операцій в умовах євроасоціації України. Міжнародні інтеграційні процеси: історичний досвід, сучасні виклики: матер. міжн. наук.-практ. конф. Львів: ПП «Сорока», 2015. С. 97–101.
3. Дюмулен І. Всемирная торговая организация. Москва: Экономика, 2003. 271 с.
4. Мельник Т., Пугачевська К. Нетарифне регулювання у країнах ЄС. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2014. № 2. С. 15–28.
5. Офіційний сайт Представництва України при Європейському Союзі та Європейському Співтоваристві з атомної енергії. URL: http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/trade-and-economic/atm#_ftnref1.
6. Щербатюк Н. Класифікація заходів нетарифного регулювання. Часопис Київського університету права. 2012. № 2. С. 111–116.